

(S)torstäder

*... från nöd till
frihet ifrån fruktan den strävan
som är lika för oss alla. En öppen stad,
ej en befästad, bygger vi gemensamt...*

*Ragnar Thoursie
Ur Sundbybergsprologen*

**Arbetarekommunerna i Stockholm, Göteborg
och Malmö 2009**

Rapporten har skrivits av Anders Nilsson på uppdrag av arbetarekommunerna i Stockholm, Göteborg och Malmö

1. Socialdemokratins ställning i storstäderna

Ser vi till storstadsregionerna i dess helhet, och bortser från de skillnader som hänger samman med att kommunindelningarna har olika konsekvenser för valmanskårens sammansättning i kärnkommunerna, så framträder en tämligen likartad bild av socialdemokratins ställning i samtliga tre storstäder. Hade Hisingen och Angered i Göteborg varit egna kommuner som Haninge och Botkyrka är i Stockholmsområdet, så skulle socialdemokratins läge i rikets andra stad liknat det i huvudstaden. Om Vellinge varit en del av Malmö kommun, så hade socialdemokratien haft ett snarlikt läge också i landets tredje stad. I storstäderna med omland vinner socialdemokraterna numera i riksdagsvalen ungefär var fjärde väljare eller - då inte alla medborgare använder sin rösträtt – omkring en femtedel av valmanskåren.

Man bör komma ihåg att storstadsområdena aldrig har varit arbetarrörelsens starkaste fästen i Sverige som fallet är exempelvis i Danmark, Tyskland, Storbritannien och Österrike. Till följd av industrialismens annorlunda framväxt och struktur genom den för vårt land typiska bruksortskulturen har den svenska socialdemokratins bastioner alltid funnits i mindre och medelstora städer. Dock råder inget tvivel om att partiet har tappat mark i storstäderna under senare decennier. Mest iögonfallande i 2006 års förlustval var tillbakagången bland mellanskikten.

En grupp där väljarstödet särskilt sviktade var barnfamiljer i villaområden. Det handlar om lätttrörliga väljare som tenderar att rösta med det block och parti som för tillfället har vind i seglen. Frågan kan ställas om vi inte här har att göra med en hönan eller ägget-problematik. Vinner vi segervalen därför att vi gör insteg hos dessa väljargrupper, eller har vi i själva verket framgång

hos dem därför att den allmänna valvinden under dessa år blåser i vår riktning? Frågan kan tyckas vara en spetsfundighet, men den är faktiskt av betydelse för vilka slutsatser som är relevanta i sammanhanget.

I ett längre tidsperspektiv är det uppenbart att socialdemokraternas väljarstöd i storstäderna har försvagats i *båda* ändar av den socioekonomiska skalan. När det gäller den nedre delen av den sociala pyramiden tog detta sig först ett uttryck i en trend av fallande valdeltagande i utsatta förortsområden. De allra senaste valen har antytt ett nytt drag i denna utveckling – att ett ökat valdeltagande inte med självklarhet är till fördel för oss. Enligt SOM-Institutet hade Moderaterna större utbyte av det ökade valdeltagandet i 2006 års val än vi. Det kan vara en indikation på en bestående förändring i det politiska landskapets utkanter. Mobiliseringsval är kanske inte längre med automatik framgångsval för socialdemokraterna.

Dessa nya mönster för hur väljarstödet fördelas kan till en del förklaras av strukturella förändringar i samhället. Den traditionella arbetarklassen med en högre benägenhet att rösta på socialdemokraterna minskar relativt i omfattning medan mellanskikten med en lägre benägenhet att rösta på partiet tilltar i storlek. Detta förlopp syns i hela landet (med undantag för den rena landsbygden) men mest markerat i storstäderna.

Samtidigt kan man notera att klassröstningen minskar, dvs. att sambandet mellan en persons yrkestillhörighet och vilket parti hon röstar på har blivit svagare. Parallellt med detta har rörligheten i valmanskåren ökat. Andelen väljare som byter parti mellan valen har mer än tredubblats från 11 procent 1960 till 37 procent 2006. Andelen väljare som splittrar sina röster mellan olika partier i riksdags- och kommunval har mer än fyrdubblats från sex procent 1970 till 25 procent 2006.

I första skedet har nackdelen för socialdemokraterna av dessa trender kommit i fokus, att kärnväljarna inom den traditionella arbetarklassen inte är lika trogna som tidigare. Men häri ligger naturligtvis också möjligheter att vinna röster i andra socioekonomiska skikt, vilket till följd av samhällets

strukturella förändringar faktiskt fordras om socialdemokraterna ska återta det väljarstöd partiet hade i storstäderna för några decennier sedan.

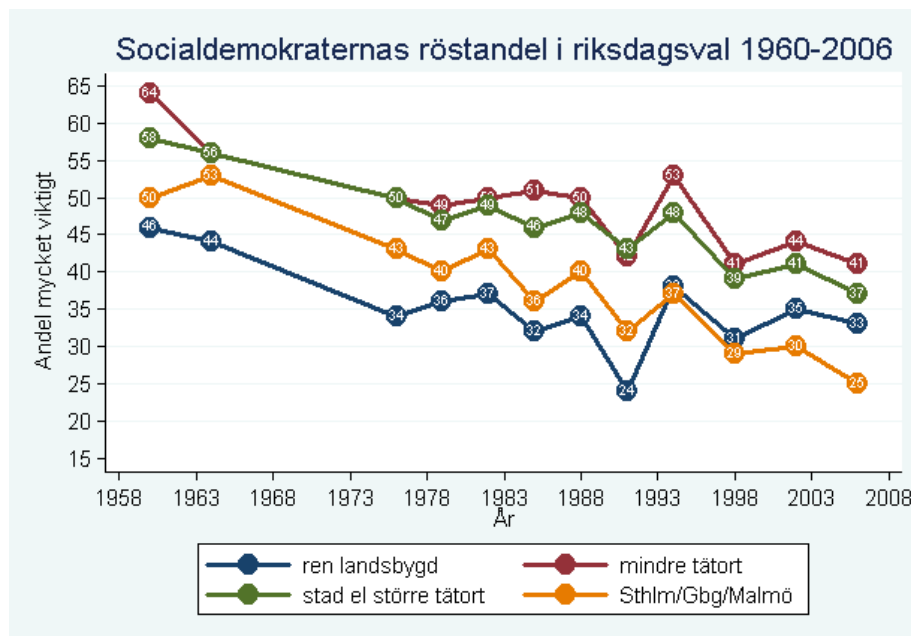
En annan betydelsefull strukturell förändring under senare decennier är tillväxten av ett skikt fattiga i storstädernas förorter med en svagare anknytning till arbetsmarknaden än de traditionella kärnväljarna för socialdemokraterna - och en lägre benägenhet att delta i valen. Det är en grupp som i stor utsträckning är beroende av selektivt försörjningsstöd och endast i begränsad omfattning har kvalificerat sig för de generella trygghetssystemen.

Mot bakgrund av den generella välfärdspolitikens betydelse för att reproducera den breda intressegemenskap mellan arbetarklassen och mellanskikten som socialdemokratins ställning i svensk politik vilar på tycks vi här konfronteras med en kritisk fråga om partiets väljarbas.

Lika kritiskt i sammanhanget är naturligtvis medelklassens försvagade förtroende för de gemensamma välfärdslösningarna och i vilken grad man tar sin tillflykt till kompletteringar i form av privata försäkringsskydd och marknadsförda tjänster. Det tycks som den breda intressegemenskap som socialdemokraterna företräder har hamnat under tryck i den socioekonomiska skalans båda ändar.

I diskussionen om socialdemokratins ställning i storstäderna har det ofta framstått som om partiets tillbakagång varit särskilt stor här. Men som framgår av diagram 1 så avviker inte det minskade väljarstödet för socialdemokraterna i storstäderna trendmässigt på något avgörande sätt från utvecklingen i resten av landet (med undantag för den rena landsbygden). Skillnaden är främst att tillbakagången ägt rum från ett lägre utgångsläge.

Diagram 1

Källa: Svenska valforskningsprogrammet. Oscarsson & Holmberg (2008) Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006. Stockholm: Norstedts Juridik.

Samtidigt har det betydelse för utvecklingen av socialdemokratins ställning i riket att storstadsområdena med dess lägre andel av (S)-röster står för den största befolkningstillväxten i landet. I dag lever ungefär hälften av befolkningen i de tre storstadsområdena som de kan definieras utifrån pendlingen på arbetsmarknaden. Prognoser pekar på att befolkningsandelen om tio år ligger omkring 60 procent. Mot denna bakgrund måste storstäderna betraktas som strategiska för arbetarrörelsens ställning i landet på sikt. För att tala i klartext måste trenden av sviktande väljarstöd för socialdemokraterna i storstadsområdena brytas för att partiet även fortsättningsvis ska kunna utmana borgerligheten och den ekonomiska eliten om den politiska makten i landet.

2. Är socialdemokratin omodern?

Det finns två felaktiga bilder av socialdemokratin som bör korrigeras för att partiets uppdrag för storstadens människor ska bli tydligt.

I den första av dessa bilder framstår socialdemokratin som företrädare för det gamla industrisamhällets arbetarkollektiv, och som sådan antas partiet sakna svar på de utmaningar som dagens individer i storstäderna konfronteras med. Onekligen är det sant att socialdemokratin har sina rötter i 1800-talets arbetarrörelse, men dess framväxt var mera förbunden med marknadsekonomins allmänna genombrott än med de speciella villkor som gällde för det förförre seklets industriarbetare.

För den fullt utbildade socialdemokrati som formades under 1900-talet har uppdraget inte varit att åstadkomma arbetarklassens kollektiva befrielse från kapitalismen utan att säkerställa så goda villkor som möjligt för *individernas* personliga frihet och självförverkligande i marknads ekonomin.

I det gamla jordbrukssamhället var de flesta människor fast inneslutna i byarnas och hushållens lilla värld. Med nutidens mått mätt var knappheten och fattigdomen stor. Men var en och hade sin bestämda plats i en oundviklig social tillhörighet som gav grunden för existensen och försörjningen, i goda såväl som dåliga tider. Man arbetade och åt tillsammans och delade livets alla skiften. Någon fritid eller privat konsumtion i modern mening fanns inte. Så hade det varit i tusentals år när penningens och marknads ekonomins genombrott under 1800-talet förändrade denna värld fullständigt.

De gamla byarnas täta gemenskaper sprängdes upp. Allt fler blev lönearbetare. Med det följde en ökad arbetsdelning och specialisering som i kombination med ny teknik ledde till en betydande tillväxt av produktionsresultatet och konsumtionsutrymmet. För människorna delades livet upp i arbetstid och egen tid, och för den tid som ställdes till arbetsgivarens förfogande fick man egna pengar för privat konsumtion. Det öppnade för en personlig och individuell frihet av tidigare okänt slag. Men samtidigt blev människor utlämnade åt marknadens osäkerhet. Förändringar i efterfrågan - eller de egna förutsättningarna att svara mot den - kunde plötsligt och obevekligt rycka undan den materiella grunden för existensen.

Det är denna människans belägenhet i marknadsekonomin som är utgångspunkten för socialdemokratin som idé och rörelse – å ena sidan möjligheterna till individuell frihet och självförverkligande i en grad som är unik i den mänskliga historien, å den andra utsattheten för opersonliga och samhälleliga krafter som befinner sig långt bortom individens kontroll.

Denna modernitetens paradox har slagit ut i full blom i vår tid. Å ena sidan är vi var och en helt och fullt beroende av en komplex samhällsapparat av privat och offentlig sektor för att ens de minsta småting i våra liv ska fungera. Arbetsdelningen och specialiseringen i produktionen av varor och tjänster har drivits till höjder som var otänkbara för hundra år sedan – och samtidigt omsvept oss i en tätspunnen väv av ömsesidiga beroenden i alla riktningar.

Å andra sidan är vi som individer friare än vad människor någonsin har varit tidigare – friare i betydelsen att kunna träffa egna val i den privata sfären och råda över våra liv i familjeplanering och yrkesval. I det moderna samhället kan vi hålla oss rena och varma, tillfredsställa våra behov, välja intressen och livsstil, odla vår kultur och kultivera våra njutningar - samtidigt som ett uppsägningsbesked plötsligt kan förändra hela livssituationen. Överallt och i alla sammanhang avkrävs vi ständigt en inträdesbiljett till den samhälleliga tillhörigheten – vi måste betala för oss, det är den grundläggande principen i pen-

ninghushållningens era. Den som har noll i saldobesked och tomt i portmonnän är ingenting.

Socialdemokratins adressering av denna människans belägenhet i marknads-ekonomi är inte mindre aktuell i dag än för 150 år sedan. Vid sidan av marknadens fördelning måste det byggas upp samhällliga system för människors försörjning när efterfrågan på deras arbete - eller den egna förmågan att svara mot den - sviker. Alternativet är att falla tillbaka på det gamla samhällets beroendeförhållanden i släktskapsband och familjerelationer. Nackdelen med det är inte bara att dessa band är bräckligare i det moderna samhället utan också den underordning som hotar när beroendet är personligt och blir ensidigt.

Den utomordentliga fördelen med samhälliga välfärdssystem som garanterar bestämda medborgerliga sociala rättigheter efter generella kriterier – den stora socialdemokratiska innovationen - är att de förändrar maktbalansen mellan människorna i vardagen genom att ge *individen* en starkare ställning både på arbetsmarknaden och i den privata sfären. LO-ekonomen Gösta Rehn talade på 1950-talet om vingarnas frihet. Individen ska ha möjlighet att utan fruktan kunna bryta upp från oacceptabla villkor. I system för generella rättigheter undkommer man därtill att hamna i underordnad beroendeställning till behovsprövade hjälpinsatser i ideell eller offentlig regi. Detta är de bärande tankarna bakom den socialdemokratiska modellen för medling mellan individen, familjen, marknaden och staten. Med ett modernt ordval handlar det om *individens empowerment* genom *gemensamma inrättningar*.

Här finns en avgörande idépolitiska skillnad mellan socialdemokratin och borgerliga ideologier. I de borgerliga idéernas historia har alltsedan de första upplysningsfilosoferna på 1600-talet föreställningen om ursprungligen fria och oberoende individer som bestämmer sig för att bilda ett samhälle varit utgångspunkten för synen på förhållandet mellan individen och det gemensamma. Nyttan av att samarbeta kan till en viss punkt uppväga förlusten av individuell frihet. Men samhället uppfattas i grunden som en frihetsinskränkning vilken det måste dras tydliga gränser för.

Denna syn är inte ett avlägset och dunkelt idéhistoriskt arv utan präglar i hög grad - uttalat eller outtalat - den borgerliga inställningen till samhället och politiken än i dag. Det grundläggande temat i den borgerliga världsåskådningen är föreställningen att om omfattningen och räckvidden för samhällets insatser begränsas, så ökar individernas frihet i motsvarande mån.

I motsats härtill uppfattar socialdemokratin människan som en ursprunglig samhällsvarelse vilken bara kan vinna individualitet och självförverkligande i den samhälleliga existensen, i samarbete och interaktion med andra människor och i kraft av gemensamma inrättningar. Denna utsaga är faktiskt vetenskapligt giltig, såväl i stamsamhällen som i moderna civilisationer. Gemensamheten är inte ett hinder för individens frihet utan utgör tvärtom den arena där människan blir människa och kan utveckla sina särdrag i umgänget och utbytet med likar.

Låt oss göra det djärva tankeexperimentet att föreställa oss att Anders Borg hade tillbringat hela sin uppväxt isolerad i vildmarken. Om vi så en dag plötsligt stötte på honom i en skogsglänta - skulle vi då finna honom i färd med att lägga sista ordet till ytterligare ett skattesänkingsförslag i statsverkspropositionen i den ädla avsikten att öka friheten för individerna? Skulle han glatt hälsa oss till mötes med en släng med den lilla hästsvansen? Den bistra sanningen är att den Anders Borg vi känner och värderar efter förtjänst skulle vara en brutal och otvättad best om han lämnats för sig själv utan samhällets civiliserande inverkan – ja, om han överhuvudtaget hade klarat livhanken.

Exemplet är naturligtvis groteskt. Men genom att dra ut konsekvenserna till det absurda blir vi varse den blinda fläcken i den borgerliga uppfattningen av frihetens natur – att utan samhället är individen ingenting. Denna utsaga om människans allmänna villkor och natur kompliceras emellertid i marknadsekonomin era med dess ojämna tillgångsfördelning. Den som har en resursstark ställning kan hysa en svåremotsagd övertygelse att det ligger i egenintresset att bidra så lite som möjligt till det gemensamma - medan den som befinner sig vid den socioekonomiska skalans andra ända har ett motsatt

egenintresse av att få ta del av en så stor överföring som möjligt av medel som härrör från de rikas inkomster.

Om frågan ställs på detta sätt har vi att göra med ett nollsummespel. Den ene vinner vad den andre förlorar. Det kan finnas såväl positiva som negativa effekter ur både rationella och moraliska aspekter av inkomstöverföringar i Robin Hoods efterföljd - att ta från de rika och ge till de fattiga. Men de är inte av ett primärt intresse för socialdemokratien, bland annat av skälet att inte ens en långtgående beskattning av de rikas inkomster kan ge annat än marginella bidrag till det gemensamma.

Den fördelningspolitik som bär socialdemokratins märke handlar om *riskehantering* och berör främst den majoritet som befinner sig *mellan* den socioekonomiska skalans ytterändar. Som vi var inne på ovan skapar marknadsekonomin förutsättningar för en individuell frihet av historiskt sett unikt slag. Men marknadsekonomin utsätter också människor för risken att berövas existensmedlen om efterfrågan på den egna arbetskraften sviker på arbetsmarknaden, eller om de individuella förutsättningarna att svara mot denna efterfrågan förändras, till exempel vid barnafödande, sjukdom eller ålderdom (i det sistnämnda fallet är risken paradoxalt nog att få ett långt liv och faran består i att man inte i längden kan klara försörjningen).

Det borgerligt konservativa svaret på dessa problem var länge en kombination av *privata* lösningar som har sin grund i äganderätten. Individen bör genom sparande skaffa sig en buffert för att parera livets väntade och oväntade skiften, bufferten kan med fördel förstärkas av försäkringar på marknadens villkor och i sista hand åberopas ett familj- och släktansvar för individen att falla tillbaka på. Först om inte detta räcker till finns skäl för samhälls- eller välgörenhetsinsatser. Nackdelen med detta antikverade synsätt är att det *både* leder till ojämlika villkor mellan människor *och* är ett ineffektivt sätt att hantera risk ur såväl individens som samhällets synvinkel.

Enskilt sparande är i sammanhanget irrationellt eftersom var och en måste avsätta avsevärt större belopp för att uppnå en tillräcklig reserv jämfört med

om individerna samlar till en gemensam pool av tillgångar för att parera kollektivets risker. Detsamma gäller den riskspridning som kan ske inom familjens eller släktens småskaliga ram. Marknadsförda försäkringar lider å sin sida av svagheten att konkurrensen mellan bolagen om de bästa kunderna ofelbart driver fram en selekteringsstrategi enligt vilken försäkringstagarna utifrån ett antal mätbara kriterier delas in i olika riskgrupper med differentierade premier och självrisker. Logiken i detta är att om kunder med lägre risk inte behöver betala för kunder med högre risk så kommer de att välja just det egna bolagets försäkringsprodukter. Men konkurrerande bolag svarar med samma mynt och följderna blir att riskspridningen snävas in i krympande pooler, något som faktiskt alla förlorar på, också de med låg risk.

Vi har här att göra med ett klassiskt exempel på ett marknadsmisslyckande, dvs. ett särfall där konkurrens mellan flera aktörer på marknaden leder till suboptimering och ineffektivitet. För försäkringar gäller ”de stora talens lag”. Ju större pool som risken späds ut i, desto förmånligare blir försäkringen för individerna. Merkostnaden för högriskpersoner delas av så många att alla har fördel av det. Ett slående exempel på detta är hemförsäkringar. På marknaden drivs en långtgående differentiering av premier efter riskindelning av postnummerområden. Men det är ytterst få som bor i områden vars avgifter kan konkurrera med de fackföreningsanknutna kollektiva hemförsäkringarna, som blir billigare genom riskspridningen i större pooler. Frågan är faktiskt berättigad om inte hela försäkringsmarknaden borde betraktas som ett naturligt monopol.

När det gäller den riskhantering vi här diskuterar förordar socialdemokratin *generella fördelningssystem på samhälls nivå* redan av det enkla skälet att det är den mest fördelaktiga tekniska lösningen för den stora majoriteten av löntagarna. Privata eller kollektivavtalsanknutna försäkringslösningar som baseras på premiereservmodellen kan vara rationella som komplement till generella fördelningssystem, men som huvudsakligt instrument för riskhantering i samband med livets skiften är det en dyrare lösning genom selektionen i mindre pooler.

Här finns en fara att vad som i första skedet kan vara fördelaktigt för individen, att komplettera det generella systemet med privata försäkringar, i nästa skede riskerar att försvaga stödet för att betala till och upprätthålla ersättningsnivåer i det generella systemet. Följden kan bli ett självförstärkande förlopp som successivt försämrar det generella systemet och driver de bättre ställda till dyrare privata försäkringslösningar, medan de sämre ställda får klara sig med det allt svagare samhällsliga skyddet. Det handlar om en närmast spelteoretisk fälla där de resursstarkas agerande enligt det strikta egenintresset får ett utfall som alla förlorar på, *inklusive* de resursstarka. Ett tydligt exempel är sjukvården i Förenta staterna som är ungefär dubbelt så dyr som genomsnittet i OECD-länderna samtidigt som 45 miljoner amerikaner saknar sjukförsäkring.

Generella system bygger på obligatorisk beskattning. Den kränkning av äganderätten som ligger i detta legitimeras inte bara av den demokratiska beslutsordningen utan också av två tillkommande omständigheter. För det första handlar det i stor utsträckning om omfördelning av resurser över tiden i det egna livet, från perioder när man bidrar till systemen till perioder när man åtnjuter dess förmåner. För det andra har arbetsdelningen och specialiseringen drivits så långt i det moderna samhället att det är fundamentalt osäkert hur långt den borgerliga rättens princip á la John Locke numera äger giltighet utanför ideologiernas skymningsland.¹

Frågan gäller i vilken grad det ekonomiska livet i dag kan tolkas som externa byten mellan oberoende producenter vilka kan hävda den exklusiva rätten till resultatet av just den egna arbetsinsatsen. Är det inte rimligare att betrakta transaktionerna i den moderna samhällsekonomin som interna flöden i ett sammanhängande system av oräkneliga arbetsinsatser och ömsesidiga beroenden i alla riktningar? Var och en bidrar med sitt lilla saltkorn att kokas ner i den stora samhällssoppan. När det sedan väl ska ätas, och var och en ska få en släng av slevan, är det då möjligt att hitta just den skvätt som jag har saltat?

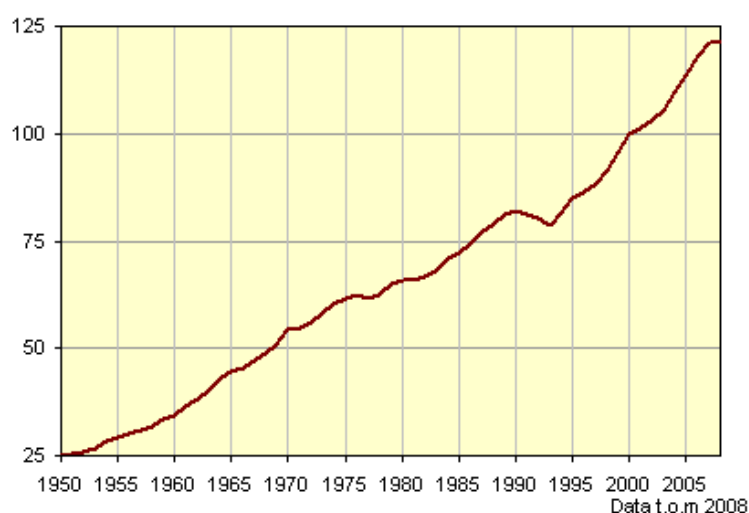
¹ John Locke (1632-1704), engelsk upplysningsfilosof och politisk tänkare, förelöpare till liberalismen. Hävdade att naturrätten ger varje människa ett "självägarskap" som innefattar frukten av hennes arbete.

I vår tids blandekonomi tävlar oundvikligen rättvis principen med en solidaritetsprincip, och det är i sig inte längre föremål för någon egentlig kontrovers. Den borgerlighet som har motsatt sig varje välfärdsreform vid dess införande har motvilligt tvingats anpassa sig till realiteterna. Ingen ifrågasätter i dag beskattning och behovet av åtminstone en viss omfördelning. Kraftmätningen mellan höger och vänster handlar numera om hur blandningen ska se ut.

Generella fördelningssystem ger i teknisk mening flertalet det billigaste och mest robusta skyddet genom överlägsen riskspridning. Men det handlar också om effekter för den samhällsekonomiska utvecklingen. Tekniska innovationer i kombination med internationell konkurrens driver successivt arbetskraft och kapital till sysselsättningar med högre förädlingsvärden. Det brukar kallas strukturomvandling, och är den främsta källan till tillväxt i det moderna samhället. I diagram 2 ser vi hur utvecklingen har varit mellan 1950 och 2008.

Diagram 2

BNP fasta priser (1950-), index år 2000 = 100

Källa: SCB

Grovt sett har samhället blivit fyra gånger rikare under dessa knappt sex decennier. I internationell jämförelse är det en stark utveckling, som har med-

givit både en god inkomstutveckling för befolkningen och utbyggnad av omfattande välfärdssystem.

En viktig förklaring till att Sverige haft en så gynnsam tillväxt är att vårt land har en öppen marknadsekonomi. Vi är öppna för frihandel, teknisk modernisering och globalisering och det har funnits få hinder för strukturomvandlingen. Det har resulterat i en hög tillväxttakt. Men strukturomvandlingen är inte kostnadsfri. Tvärtom innebär den stora omställningskostnader i form av uppsägningar, nedläggningar och geografiska omflyttningar.

Dessa kostnader är inte kända på förhand och de bärs i första hand av individer. Oftast inleds processen genom utslagning av jobb och företag, ibland hela sektorer, och först i ett följande skede tillkommer nya arbetstillfällen i andra sektorer som är framgångsrika i internationell konkurrens och kan skapa högre förädlingsvärden.

Det innebär att det är naturligt att människor i de flesta länder reser motstånd mot globalisering och teknisk modernisering därför att detta i första skedet är ett hot. Följden blir att det genereras stöd för politiska åtgärder som på olika sätt bromsar strukturomvandlingen – och därmed också välståndsutvecklingen på sikt. Men så har det inte varit i Sverige.

Här har människor i mycket liten omfattning mobiliserat motstånd mot globalisering och teknisk utveckling. På grund av att vi har skapat samhällliga system för kollektivt riskbärande har omvandlingen blivit socialt acceptabel. Det handlar om institutionerna på arbetsmarknaden, de allmänna socialförsäkringarna, det samhällliga engagemanget i vad ekonomer kallar humankapitalbildningen, dvs. att vi har tagit gemensamt ansvar för att människor får tillgång till utbildning som det finns behov och efterfrågan för i arbetslivet – kort sagt omfattande *generella fördelningssystem på samhälllig nivå*.

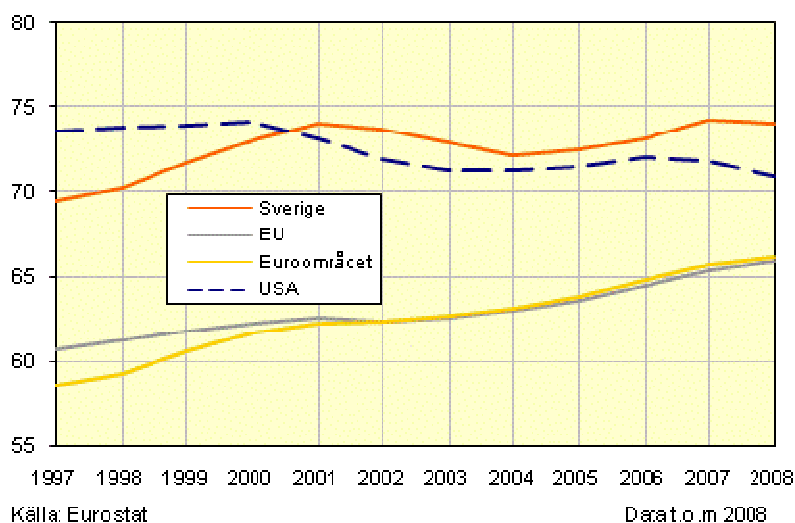
Människor har på olika sätt fått hjälp att flytta från en sektor till en annan. Det betyder inte att omställningen varit problemfri, men vi har löst problemen med gemensamma insatser i stället för att överlämna dem till den en-

skilde att klara bäst hon kan. Fördelningsspolitiken har därmed blivit något mer än ett nollsummespel där den ene förlorar vad den andre vinner. Som ett smörjmedel för strukturomvandlingen har den aktivt bidragit till att öka de värden som finns att dela på.

Den nuvarande borgerliga regeringens förändringar av arbetslöshetsförsäringen, arbetsmarknadspolitiken och vuxenutbildningen i syfte att öka utbudet av arbetskraft – ”Den nya arbetslinjen” - har nu allvarligt skadat de samhälleliga mekanismerna för kollektivt riskbärande i samband med strukturomvandlingens omställningskrav. Om detta tillstånd får förbli är risken stor för reaktioner som försvagar den komparativa fördel som Sverige haft i den höga förändringsbenägenheten.

Anmärkningsvärt är att det uttalade motivet för nedrustningen har varit att ytterligare öka arbetskraftdeltagandet i ett land som redan har en högre sysselsättningsgrad än de flesta jämförbara länder - ett faktum som kom i skymundan när de borgerliga partierna inför 2006 års val med retorikens alla konstgrepp lyckades göra ”utanförskapet” till det allt överskuggande problemet i Sverige.

Diagram 3
Sysselsättningsgrad 15-64 år

Vi har därmed kommit fram till den andra felaktiga bilden av socialdemokratien som det är nödvändigt att korrigera för att partiets uppdrag för storstadens människor ska bli tydligt. I denna bild framstår socialdemokratien som företrädare för de som är i särskilt behov av samhällets stöd. Fredrik Reinfeldt framhåller ofta och gärna att han anser sig tala för de som arbetar medan Mona Sahlin, enligt honom, företräder de som oftast inte gör det.

Han ignorerar därmed att rimliga ersättningsnivåer i t.ex. arbetslöshetsförsäkringen faktiskt inte primärt handlar om de som för tillfället är arbetslösa utan om alla de som löper risken att någon gång under sitt yrkesliv i denna globaliserade era med dess höga omvandlingstryck hamna i en omställningssituation. Redan oron att inte bara riskera att bli av med jobbet därför att en teknisk innovation någon annanstans i världen kan göra ens arbete överflödigt, utan därmed också befara att man tvingas gå från hus och hem, är en betydande frihetsinskränkning för individen - därför att frihet alltid är en fråga om en subjektiv livskänsla.

Kostnaderna för rimliga ersättningsnivåer i systemen för kollektivt riskbärande är små i jämförelse med vinsterna av litet motstånd mot den öppna marknadsekonomi och en hög förändringsbenägenhet i arbetslivet. Men det förutsätter att de många människorna i denna tid av globalisering och i vågor framvällande omvandlingstryck på arbetsmarknaden kan se framtiden an med tillförsikt.

Den socialdemokratiska politiken tar härvidlag inte sin utgångspunkt i det selektiva för särskilt utsatta grupper, vare sig det handlar om socioekonomiska skikt som hamnat långt från arbetsmarknaden eller identitetsgrupperingar som drabbas av diskriminering, exempelvis etniska eller sexuella minoriteter. Det handlar om det sociala medborgarskapets generella rättigheter som ska gälla lika för alla, kvinna som man, fattig som rik, invandrare som infödd – oavsett livsstil, sexuella preferenser, religiös tillhörighet, funktionshinder eller andra olikheter.

Paradoxalt nog innebär denna inriktning att stödet för utsatta grupper blir mer robust än selektiva insatser, då särskilda skyddsbehov tillgodoses genom generella rättigheter som det ligger i majoritetens intresse att slå vakt om.

Detta socialdemokratins svar på människans motsägelsefulla belägenhet i marknadsekonomin - med dess historiskt sett unika möjligheter till individuell frihet och självförverkligande i kombination med hot om plötsliga förändringar i livsvillkoren till det allvarligt sämre - är i högsta grad relevant för storstädernas människor i dag.

3. Storstäderna och deras omland som tillväxtregioner för en hållbar utveckling

Våra tre svenska storstäder är kärnor i omgivande större regioner av marknader för arbetskraft, varuhandel och tjänster. Dessa områden definieras utifrån pendlingen på arbetsmarknaden. I Stockholmsregionen lever cirka 2,3 miljoner människor, i Göteborgs- och Malmöregionerna vardera omkring en miljon. Ungefär hälften av landets befolkning finns således idag i storstadsområdena och det är här vi har den snabbaste befolkningsökningen. Som redan nämnts pekar prognoser på att om tio år så finns cirka 60 procent av landets befolkning i de tre storstäderna med respektive omland.

Även den ekonomiska tillväxttakten är högre i storstadsområdena än i övriga landet. I perioden 1995-2006 ökade bruttoregionalprodukten och lönesumman med drygt fem procent per år här jämfört med en årlig genomsnittlig tillväxt om 3,7 procent för andra delar av landet. Under samma period hade storstadsregionerna en genomsnittlig årlig sysselsättningsökning om 1,6 procent, vilket är dubbelt så mycket som genomsnittet för övriga landet.

Storstadsregionernas utveckling är av betydelse för hela Sverige. En analys av statsbudgetens regionala fördelning visar att storstadsregionerna som enda regionfamilj bidrar med mer än vad de får av staten. Analysen, som gjorts av Nutek, avser budgetåret 2004, då storstädernas bidrag till övriga delar av landet uppgick till 29,2 miljarder kronor. Detta är nettot när det gäller pengar som fördelas via statskassan.² Tillväxten i storstadsregionerna har därtill betydande men svårberäknade spridningseffekter via marknaden till andra delar av landet.

²Statens budget och regionernas utveckling – Vad har hänt de senaste femton åren?, Nutek R 2007:25.

Det finns flera förklaringar till att den ekonomiska utvecklingen i tilltagande grad koncentreras till storstäderna med omland. En är att fasta kostnader i kombination med skalfördelar spelar en viktig roll för lokalisering och tillväxt av många företag. En annan är att åtskillig produktion är avståndskänslig. Med ökad regionstorlek stärks tillväxtkraften för företag som har fasta kostnader och avståndskänsliga produkter.

Avståndskänslighet handlar inte bara om avsättningen av varor. För många företag är utbudet av insatsvaror och producenttjänster av avgörande betydelse. Den höga koncentrationen av företag och människor i storstadsregionerna leder till diversifiering och specialisering, vilket främjar produktivitetstillväxten och ökar förädlingsvärdena, inte minst i den kvalificerade tjänsteproduktionen. På en stor lokal marknad är möjligheterna större att låta entreprenörer i konkurrens ta hand om sådant som ligger utanför kärnverksamheten, vilket också kan öka effektiviteten. En diversifierad marknad innebär i sig mer stabila villkor inför konjunkturen och tekniska förändringar genom att beroendet av enstaka branscher är mindre.

Den tilltagande internationella konkurrens och arbetsdelning som följer av globaliseringen är av stor och växande betydelse i sammanhanget. Sveriges komparativa fördelar ligger främst inom de kunskapsintensiva delarna av näringslivet. För framgång inom dessa områden fordras en långt driven yrkesmässig specialisering och ett mångsidigt sammansatt arbetskraftsutbud. Här har storstadsregionerna fördel av både högre utbildningsnivå än övriga landet och fler människor på de lokala arbetsmarknaderna. Möjligheterna att matcha efterfrågan på specialiserad arbetskraft är större. Ett liknande förhållande råder när det gäller kvalificerade tjänster där efterfrågan per capita är liten och det krävs en stor marknadssvolym för att underlaget ska bli bärkraftigt.

Takten i den tekniska utvecklingen är idag hög. I kunskapsdriven produktion som är utsatt för internationell konkurrens blir produkternas livslängd allt kortare. Det ställer höga krav på innovationsförmåga och produktförnyelse.

Forskning har visat att det finns ett tydligt samband mellan storleken på den lokala marknaden och den innovativa kraften i utvecklingen av nya produkter, såväl när det gäller varor som tjänster. I storstaden finns underlag för en kritisk kunskapsmassa i kluster, nätverk och kreativa miljöer som befördrar innovationer och nya idéer. Med sin täthet och mångfald är storstadsregionerna nav för den kunskapsintensiva ekonomin, samtidigt som storstadslivet med dess attraktionskraft ger förutsättningar för en mångsidig och blandad tjänstesektor med ett stort antal relativt lättillgängliga arbetstillfällen inom exempelvis handel, besöksnäringar och upplevelseindustri.

Den nyliberala lära som framhåller det per automatik skadliga i varje offentligt ingrepp i ekonomin har ingen förklaring till att det i dagens värld är i storstadsregionerna som tillväxtens motorer finns. Enligt den neoklassiska, stiliserade jämviktsmodell som ligger till grund för den marknadsliberala förkunnelsen borde tillväxten i det korta och medellånga tidsperspektivet vara störst i ekonomier med låg kapitalintensitet, för att på lång sikt jämnas ut i alla regioner. Men betraktar man den regionala utvecklingen i Sverige under efterkrigstiden framträder en motsatt bild - de regioner som i utgångsläget var mest kapitalintensiva också har visat sig ha den starkaste tillväxten. Den svenska utvecklingen är inget undantag utan följer ett internationellt mönster.

För att finna förklaringen måste man vidga blicken från den abstrakta marknadsfundamentalismen och väga in institutionella och sociologiska faktorerens betydelse på den regionala nivån. Det handlar om ansamling och specialisering av kunskap och kompetens, om klusterbildningar och socialt kapital, om kontaktytor och samarbete mellan näringslivet, den akademiska världen, myndigheter, fackföreningar och politiken, om förändringsbenägenhet, handlingskraft och låga transaktionskostnader till följd av ömsesidig tillit i informella nätverk som blir potenta av storstadens koncentration av materiella och immateriella resurser. Den så kallade globaliseringsparadoxen beskriver hur lokala och regionala förhållanden av detta slag blir allt viktigare faktorer för framgång i dagens starkt internationaliserade ekonomi.

Insikt om institutioners och sociologiska faktorerers betydelse för tillväxtens villkor får konsekvenser för synen på av vad som karaktäriserar ett för samhället gynnsamt företagsklimat. Den socialdemokratiska näringspolitiken går inte ut på att med olika stödinsatser hålla liv i företagande med dålig lönsamhet och svaga utvecklingsmöjligheter, utan strävar efter att skapa förutsättningarna för produktionsfaktorernas förflyttning högre upp i värdekedjan. Beskattning för att finansiera offentliga investeringar där den långsiktiga samhällsekonomiska avkastningen överstiger den kortsiktigt företagsekonomiska är mer befrämjande för tillväxten än skattesänkningar för att bevara näringsverksamhet med låga förädlingsvärden. Det kan till exempel handla om medfinansiering av forskning och utveckling för branscher med framtidspotential eller storskaliga infrastrukturinvesteringar som inte marknaden kan bära.

I synnerhet det sistnämnda är av betydelse för storstadsregionerna. Över hela världen växer stora städer snabbare än små. Den globala specialiseringen av näringslivet är en pådrivande faktor för en kraftfull urbaniseringsprocess. Om inte Sverige hänger med i denna utveckling finns risk att vi blir marginaliserade och inte kan hävda oss med varor och tjänster som är attraktiva på världsmarknaden. Det får negativa konsekvenser för hela landet, särskilt utanför storstadsregionerna.

Med gles befolkningsstruktur och jämförelsevis små storstäder är inte vår geografi den bästa för kunskapsintensiv produktion. Avgörande faktorer för dynamiken i storstadsregionerna är deras befolkningsunderlag och dess inverkan på tätheten och mångfalden i kärnorna. Det finns två sätt att öka befolkningsunderlaget – genom inflyttning och regionförstoring. Storstäderna är attraktiva och har ett positivt flyttnetto, men det är en tämligen långsam process. Betydligt snabbare och effektivare är att vidga omlandet genom möjligheter till pendling över större avstånd. Det innebär samtidigt att storstädernas utvecklingskraft kommer människor i större delar av landet till del i form av ökade sysselsättnings- och inkomstmöjligheter. Men för att detta ska vara möjligt krävs omfattande offentliga investeringar i transportsystem.

Nutek har undersökt effekterna av infrastrukturinvesteringar i Stockholms- och Göteborgsregionerna om cirka 200 miljarder kronor för att vidga området för pendling. Undersökningen visar att det skulle ge både en bättre fungerande bostadsmarknad och en högre förvärvsfrekvens. Sveriges årliga BNP skulle i ett sådant scenario enligt Nutek kunna vara 146-191 miljarder kronor högre år 2020. Satsningarna skulle således enligt denna beräkning betala sig mycket snabbt.

Om ett sådant investeringsprogram inriktas på utveckling av nya energieffektiva och sammanlänkade transportsystem skulle det kunna få betydelse för Sveriges internationella konkurrenskraft också utöver de effekter som följer av storstadsregionernas förstoring. Storstäder världen över står inför uppgiften att växla om till en hållbar utveckling. Befolkningskoncentrationen belastar miljön men tätheten bär samtidigt på möjligheter till ökad energieffektivitet och betydande miljövinster. På samma gång som vi bygger ut våra transportsystem för att klara de egna flödena av pendling och godstrafik har vi möjlighet att utveckla ny miljövänlig teknik som det i takt med stigande energipriser finns en växande efterfrågan på i andra länder. Detta är i själva verket en nyckelfråga för att världssamfundet ska klara den utmaning som klimatförändringen ställer oss inför. Den särskilda vetenskapliga, teknologiska och industriella kompetens som finns i Sverige ger goda förutsättningar för innovativa utvecklingsinsatser på detta område. Men det fordrar storskaliga offentliga investeringar.

Den anslagsfinansiering som tillämpas när det gäller infrastruktur i vårt land skiljer sig från alla andra stora investeringar, vilka normalt lånefinansieras och skrivs av under lång tid. När det handlar om nyttigheter för långvarigt bruk anses olika former av lånefinansiering med långa avskrivningstider vara förenliga med en rationell och ansvarsfull ekonomisk förvaltning i alla andra sektorer av samhället. Sveriges järnvägsnät byggdes ut under andra halvan av 1800-talet med lånade pengar. Det lade grunden för vår exportindustri och 1900-talets välståndsutveckling. Vi måste nu ta nästa steg - både för att inte halka efter i välståndsligan och för att klara omställningen till en hållbar ut-

veckling med mer energieffektiva transportsystem. Det kan knappast ske utan offentlig lånefinansiering av de stora satsningar som krävs.

4. Att öka gemensamheten och känslan av sammanhang i storstäderna

Storstäderna är attraktiva. Här vill många bo och leva. Det finns ett överflöd av platser för människors möten och upplevelser. Inte minst unga människor lockas av storstadslivets puls, spänning och mångfalden av vägval i övergången till vuxenlivet. Men i storstäderna finns också anonymitet och ensamhet. Det geografiska avståndet mellan stadsdelar kan vara litet men de sociala och kulturella skillnaderna stora. Många människor är stolta över sin stad och identitet som stockholmare, göteborgare och malmöbor - men här brinner också bilar i förorter och desillusionerade ungdomsgäng överfaller brandmän och poliser med stenar. Det finns nerslitna och överbefolkade stadsdelar från miljonprogrammet där människor kommer från hundratals länder runt om i världen och många saknar arbete – men också lummiga villaområden där praktiskt taget alla är infödda svenskar med goda inkomster och en väl etablerad ställning i samhället. Frågekomplexet om jämlikhet, social samhörighet och gemenskap – som har fler aspekter än vad man i förstone kanske tänker på - ställs på sin spets i storstäderna.

En kanske något oväntad ingång i frågan är den amerikansk-israeliske sociologen Aaron Antonovskys studier i början av 1970-talet om hur hälsan påverkas av klimakteriet. Han fann att kvinnor som trots alla umbäranden överlevt nazisternas koncentrationsläger under andra världskriget faktiskt var friskare än genomsnittet. Vad berodde det på? Hade de en särskild motståndskraft som både hade fått dem att klara sig igenom fasorna under julförföljelsen och skyddade dem mot ohälsa senare i livet? Antonovsky kom fram till att det faktiskt var så. Han kallade det ”känsla av sammanhang”.

Det handlar om individens förutsättningar att begripa, hantera och inse meningen med vad som händer henne. Detta har i sin tur betydelse för vilken tillit hon hyser till sin förmåga att klara livets skiften. Människor med en starkare känsla av sammanhang klarar helt enkelt svårigheter och skiften i livet bättre än de med svagare - och Antonovskys kunde visa att detta hade tydliga konsekvenser för hälsan.

Det finns en koppling mellan Antonovskys forskningsresultat och den svenska socialdemokratiska idétraditionen. Nils Karleby skrev på 1920-talet en bok – ”Socialismen inför verkligheten” – som blev mycket betydelsefull för Per-Albin Hanssons och Tage Erlanders generationer av socialdemokrater. Med rösträtt och reformer för social trygghet och ökad jämlikhet kan folket erövra landet från den gamla överhögheten och göra det till sitt, menade Karleby. Men denna samhällsförändring kan bara fullföljas i människors sinnen. Det handlar om att vi inser och införlivar i vår identitet att vi är fullvärdiga medborgare i en samhällsgemenskap som vi tillsammans förfogar över och tar gemensamt ansvar för.

Folkhälsoforskning har visat att det finns ett tydligt samband mellan samhällets förhållanden på en övergripande nivå och människors hälsa och välbefinnande. Ju mer människor kan identifiera sig med en samhällsgemenskap som inger en känsla av sammanhang, ju mer samhällslivet präglas av ömsesidig tillit, ju större jämlikheten är - desto starkare är också människors hälsa, välbefinnande och tillfredsställelse med livet som detta kan mätas i enkätundersökningar och folkhälsostatistik.

Viktigt att lägga märke till är att det inte bara är de fattiga som har fördel av jämlikhet - det handlar om befolkningen i stort *inklusive mellanskikten och de bättre ställda* som har ett bättre liv i mera jämlika samhällen. Det är en central slutsats i de brittiska folkhälsoforskarna Richard Wilkinsons och Kate Pickets nyligen publicerade genomgång av mer än 170 oberoende vetenskapliga undersökningar i ämnet.³

³ Wilkinson, R. & Pickett, K., *The Spirit Level. Why More Equal Societies Almost Always Do Better*, London: Allen Lane 2009.

Sverige hör fortfarande till de länder i världen där den materiella jämlikheten är som störst, där känslan av sammanhang och ömsesidig tillit mellan människor är som mest utbredd - och där människor också är friskast och mest nöjda med livet. Det finns en lång rad internationella studier som visar att så är fallet. Men det råder knappast någon tvekan om att utvecklingen under senare decennier gått i en riktning där dessa goda villkor har försämrats.

Det handlar inte bara om de allra senaste åren med borgerlig regering, även om utvecklingen av ökade klyftor och uppsprickande samhällsgemenskap har forcerats under denna period. 1990-talskrisen markerar en vändpunkt i den svenska efterkrigshistorien, då den trend av en råare och naknare kapitalism som fick sitt genombrott i västvärlden i skiftet mellan 70-tal och 80-tal med Margret Thatcher och Ronald Reagan som banerförare slutligen gjorde avtryck också i vårt land. Samtidigt ökade flyktinginvandringen och gav upphov till sociala miljöer som tidigare varit främmande för det moderna Sverige. De flesta delar nog upplevelsen att resultatet har blivit ett hårdare och kallare samhälle.

Växande klyftor i förening med försvagad samhörighet och tillit mellan människor är inte bara till nackdel för välbefinnandet och folkhälsan. Det leder också till en sämre fungerande marknadsekonomi genom att transaktionskostnaderna ökar. Med det menas kostnader som uppstår i samband med ekonomiska utbyten. Om inte människor litat på varandra blir alla transaktioner trögare, därför att parterna måste försäkra sig om att inte bli lurade. Det gäller både i stort och i smått, i affärslivets uppgörelser och i människors mellanhavanden i vardagen. Allt blir besvärligare i ett samhälle med ömsesidig misstro mellan människor. Varje transaktionskostnad kan i sig betraktas som obetydlig i sitt sammanhang men forskning har visat att den sammantagna effekten är av stor betydelse för den ekonomiska tillväxten på sikt.

Vi socialdemokrater vill vända på den negativa utveckling som vi har upplevt under senare decennier och i stället slå in på en färdriktning av successivt växande jämlikhet och gemensamhet i samhället. Det ställer oss inför en rad

utmaningar på ett antal områden när det gäller människors villkor i storstäderna.

Arbetsmarknaden måste bli mer inkluderande. Trots att Sverige i internationell jämförelse har en hög sysselsättningsgrad har utvecklingen i arbetslivet fört med sig ökade prestationskrav som lett till utstötning av de som av en eller annan anledning, tillfälligt eller mera bestående, inte fullt ut motsvarar de högre kraven i nya slimmade arbetsorganisationer med stark flödesorientering. Samtidigt har trösklarna in till arbetsmarknaden höjts för de som står utanför. Antalet människor som hänvisats till offentliga försörjningssystem ökade kraftigt efter 1990-talskrisen. En ekonomisk kris är ett stålbad som driver upp kraven på effektivitet och produktivitet. Risken är stor att den nuvarande krisen leder till en ny utstötningssvåg i arbetslivet när det vänder och hjulen börjar snurra snabbare igen. Att som den borgerliga regeringen försöka komma tillrätta med problemen genom att försämra ersättningsnivåer och kasta ut människor ur trygghetssystemen, när det i verkligheten inte finns efterfrågan på dem som inte har 100 procentig arbetskapacitet, är brutalt och ovärdigt ett civiliserat samhälle. I värsta fall leder det till uppkomsten av en låglönesektor med villkor som är stötande för det allmänna rättsmedvetandet i Sverige.

Vi socialdemokrater menar att vi måste söka nya vägar till ett mer inkluderande arbetsliv i förhandlingar och samverkan mellan arbetsmarknadens parter och samhället. Den gemensamma sektorn kan skapa realistiska förutsättningar för detta med de medel som hittills har använts för att försörja människor utanför arbetsmarknaden. Istället kan resurserna utnyttjas för att med individuella anpassningar bereda människor plats i arbetslivets gemenskaper och därmed ge fler möjlighet att efter förmåga bidra till de välståndsbildande krafterna i samhället. Samtidigt bör det understrykas att många som har sin försörjning av det gemensamma har det med full rätt på grund av sjukdom eller annan inskränkning av arbetsförmågan som gör en återgång till arbetslivet varken önskvärd eller möjlig.

Segregationen ska motverkas. Mer än sex av tio utlandsfödda i Sverige förvärvsarbetar, vilket är ett tämligen gott utfall i internationell jämförelse. Men människor av utländsk härkomst som står utanför arbetsmarknaden är koncentrerade till vissa förortsområden i främst storstäderna. För att stärka integrationen och motverka oacceptabla sociala miljöer måste flyktningmottagningen spridas över hela landet. I storstäderna vill vi socialdemokrater verka för att det finns en väl avvägd blandning av olika boende- och upplåtelseformer i alla stadsdelar för att motverka segregation och öka närheten mellan olika socioekonomiska skikt och etniska grupper. Förslumningen av privatägda hyresfastigheter i miljonprogrammets förorter måste upphöra genom att samhället ges ökade möjligheter att ingripa med kännbara sanktioner mot samvetslösa hyresprofitörer. Ett särskilt problem är att människor som inte kvalificerat sig för de generella trygghetssystemen hamnar i en beroende klientställning till myndigheter. Den enda hållbara lösningen på det är att arbetslivet, som vi tog upp ovan, med samhällets medverkan blir mera inkluderande och på så sätt låter människor kvalificera sig för fullvärdigt socialt medborgarskap.

Ungdomars väg till vuxenlivet måste underlättas. I storstäderna bor många unga människor. Vägen från ungdomen till vuxenlivet har på många sätt blivit svårare. Det handlar både om att finna en plats på arbetsmarknaden och på bostadsmarknaden. Hyresrätten har länge varit satt i strykklasse i förhållande till de ägda boendeformerna. Det gäller såväl förutsättningar för nybygge som ekonomiska villkor för det förefintliga beståndet. Att unga människor kan finna hyggliga bostäder till rimlig kostnad är ett samhällsintresse som inte kan överlämnas åt marknaden. Många ungdomar attraheras till storstäderna men drabbas där av bostadsbristen. Vi socialdemokrater i storstäderna vill att staten och berörda kommuner träffar samarbetsavtal om kraftfulla gemensamma insatser för att undanröja denna brist. Vi vill också öka samverkan mellan skolans värld, arbetsmarknadens parter och företrädare för branscher på regional nivå inom storstadsområdena för att få till stånd yrkesutbildningar som verkligen svarar mot behoven och efterfrågan inom arbetslivet – och därmed ger goda chanser till anställning.

Tillgången till vård, skola och omsorg på lika villkor efter behov måste stärkas. I storstadsområdena finns det många utförare av vård, skola och omsorg. Vi socialdemokrater menar att det finns skäl för det, inte minst brukarnas preferenser. Så länge de sociala tjänsterna finansieras solidariskt och det är behoven som styr tillgången finns inga principiella hinder för socialdemokratin att entreprenörer med olika huvudmannaskap utför tjänster på uppdrag av den gemensamma sektorn. Lämpligheten beroende på omständigheter i samband med tjänsten i fråga måste dock vägas in. Exempelvis bör kommunerna få ett inflytande över etableringen av friskolor som ger rimliga förutsättningar för planering av den egna verksamheten och dess omställningsbehov för att undvika onödiga kostnader för skattebetalarna i form av tomställda lokaler och övertalig personal. Ett annat exempel är att det kan vara olämpligt att lägga ut städtjänster inom hemtjänsten på entreprenad om det motverkar en ambition att öka brukarnas makt över vilken assistans de vill ha vid ett visst tillfälle. När det gäller de stora akut- och universitetssjukhusen är fördelarna av en nationell och regional samordning så stora att de inte ska överlåtas i privat regi. Det är inte acceptabelt att rågången mellan offentligt finansierade och marknadsförda tjänster blir diffus på ett sätt som öppnar för att plånbokens tjocklek får inflytande över tillgången till vad som i delar utgår från det offentliga uppdraget.

I takt med att antalet privata utförare inom vård, skola och omsorg har vuxit har det blivit allt mer nödvändigt med ett förstärkt offentligt grepp för att garantera medborgarna lika och rättvisa villkor såväl vad gäller tjänsternas tillgänglighet efter behov som kvaliteten. Spärrarna mot otillbörligt bemäktigande av offentliga medel genom entreprenader måste skärpas. Samtidigt finns behov av att säkerställa effektiviteten och kvalitén i de verksamheter som drivs i gemensam regi.

Alla goda krafter måste samverka för att stärka samhällsgemenskapen. Politiken är en stark kraft för att stärka samhällsgemenskapen genom reformarbete för att öka jämlikhet på det sätt som skisserats ovan. Men för att vända utvecklingen krävs en samverkan av alla goda krafter. Värdefulla insatser görs av folkrörelser, föreningsliv och frivilligorganisationer. Folkbild-

ningen spelar en viktig roll, liksom idrottsrörelsen. Många företag och företagare är beredda att ta ett samhällsansvar. Men den viktigaste kraften finns hos de enskilda människorna. Det är i de många mötena i vardagen som en ny samhällsgemenskap kan växa sig stark underifrån. Vill vi så kan vi – men det kräver faktiskt att vi själva bjuder till i stort som i smått.

Till sist: barnperspektivet. Om våra städer är bra platser på jorden för barn att växa upp i behöver vi inte hysa någon oro för framtiden. Människor som fått tillbringa barndomen och ungdomsåren i trygghet och haft möjlighet att förverkliga sina förutsättningar är den bästa grunden för ett gott samhälle. Det ställer höga krav på det gemensamma att ge det stöd som behövs i utsatta sociala miljöer. Här finns mycket kvar att göra. Vi socialdemokrater vill att alla politiska beslut prövas ur ett barnperspektiv. Men det räcker inte. Alla vi i vuxenvärlden måste också ta vårt civila ansvar i vardagen och bry oss när vi ser att det behövs. Knappast på något område är det så tydligt att vi behöver en ny samhällsanda i våra storstäder.